

Starověk

- Mezopotámie – klínové písmo
- mezopotámské národy – Sumerové, Babyloňané, Asyřané, Akkadové, Chetitě
- Asyřané → Ninive – vládce Ašurbanipal (Ašurbanipalova knihovna v Ninive)
- zikkurat – stupňovitá věž
- papyrus, hliněné tabulky
- právní texty, hospodářské záznamy, náboženské texty
- Babylon – Chammurapiho zákoník
- 1. mapa tehdejšího světa
- Epos o Gilgamešovi – akkadská (niniivská) verze byla zapsána na 12 tabulkách
- Gilgameš
  - vládce v Uruku
  - 2/3 bůh, 1/3 člověk
  - krutý tyran, nutil svůj lid pracovat na hradbách
  - bůh Anu seslal Enkidua, aby zabránil Gilgamešovi v tyranizování obyvatel, ten se však s Gilgamešem spřátelil
  - touha Gilgameše po nesmrtelnosti
- Egypt
  - kniha mrtvých = návod na posmrtný život (dávali je mrtvým do sarkofágu)
  - hieroglyfy – písmo bohů (tesali je do kamene, psali na papyrus)
  - Rosettská deska – objevena 1799, díky ní rozluštil v roce 1822 Jean-François Champollion hieroglyfy
  - hieratické písmo – zjednodušené hieroglyfy, sloužilo pro kněží
  - démotické písmo – zjednodušené hieratické písmo, sloužilo k zápisu běžných písemností
  - Cheti – Chvalozpěv na Nil
  - milostná poezie
  - Vlastní Sinuhetův životopis
    - Egyptan Sinuhet – 1945, Mika Waltari
- Indie, Persie, Čína – viz skripta
- Bible
  - biblia – kniha
  - historické, liturgické, právní knihy
  - texty inspirované Bohem, ale autoři vkládali i své vlastní poznámky
  - Kumránské svitky – aramejské opisy starozákonních knih, objeveny 1947 v jeskyních u Mrtvého moře
  - překlady
    - 1 800 jazyků
    - Septuaginta – překlad starého zákona do řečtiny, 3. století před Kristem
    - Vulgáta – latinský překlad, napsal ho svatý Jeroným
    - Jan Blahoslav – překlad NZ z latiny (1564), ukázka dobové češtiny
    - Bible kralická – první český překlad z původních jazyků (16. století)
    - Ekumenický překlad – český překlad uznávaný všemi křesťanskými církvemi
  - Starý zákon – psán hebrejsky, aramejsky
    - uznávan Židy
    - obsah – 5 knih Mojžíšových, prorocké knihy, královské knihy, mudroslovné knihy, básnické knihy (Píseň písní)
  - Nový zákon – psán řecky
    - Židé neuznávají
    - obsah – evangelia (Matouš, Marek, Lukáš, Jan), epištoly (listy), skutky apoštolů, apokalypsa (Zjevení)
  - členění
    - knihy kanonické – starý a nový zákon, společné všem církvím
    - knihy deuterokanonické – apokryfy

ANTIKA

= kultura starověkého Řecka a Říma

- 8. st. př. Kr.

- 1) Pyrhovo vítězství = bezcenné
- 2) Oramojský dar = pohřeš neč učitel
- 3) Achilova pata = slabé místo, zranitelnost
- 4) Ariadnina nit = najít vodítko řešení problému
- 5) Gordický uzel = problém, který se zdá komplikovaný, ale je jednoduší
- 6) hermetický prostor = uzavřený prostor
- 7) Sisifovská práce = mara, nekončící
- 8) Tanthalova míka = nekončící
- 9) Ihaniv pád = riskování - ztrátové
- 10) danokliv meč = největší špatná vědomí
- 11) Elektrický/vizitní komplex = vztah k mrtvé fotce
- 12) Pandoraina skříňka = hrůzy, neštěstí
- 13) mluvit jako Pythie = nejasně, dvojnásobně

ZNAMY

• převaha lidských vlastností a motivů

- smysl života ??? → rozvíjení vědy, filozofie ⇒ prosazování

rozumového poznání - už nestačí vysvětlení v mýtech a v náboženství

snaha o
= vědecké
zkoumání

- bohové mají lidské vlastnosti

• mají neřesti, lidské slabiny

• lidé i bohové jsou ovládaáni **osudem - moira** - život

člověk je předurčen, je to někde zapááno - kdo se snaží

vyhnout svého osudu, stihne jej trest = souboj člověka s osudem

• mládí

- řecký národ se považoval za relativně mladý, demokratický, tvořivý

- **olympijské hry** - 1. = 776 př. Kr.

- sportovní

- poté i kulturní

} fyzická a umělecká zdatnost

= zájem o tělesnou stránku člověka

• harmonie a rovnováha

• harmonie těla a duše = vyváženost člověka - fyzická i umělecká zdatnost

• rozum a jas

• řecko = kolébka vzdělanosti

• snaží se sami na základě rozumu a zkoumání přijít na dané věci

• kolébka filozofie

• konkrétnost, srozumitelnost

• 3 období ANTIKY

1) ARCHAICKÉ (od 8. st. př. Kr.)

2) ATTICKÉ (klasické) (5.-4. st. př. Kr.)

3) HÉLENITICKÉ (3.-1. st. př. Kr.)

ARCHAICKÉ OBDOBÍ 8. - 6. st. př. n. l.

- vznik eposů - **Homer** - **Ilias** - posledních 51 dní Trojské války
  - Ilias = Troja - v dnešním Turecku
  - 16 000 veršů
  - spor mezi Achileem a Agamemnónem
  - Patrokles - přítel Achilea - bojuje za Achilea
    - Patrokles zabít Hektorem → Achilleus zabije Hektora - pomstí se

- **Odysea** - 12 000 veršů

- dějovější, napínavější, zábavnější
- posledních 41 dní návratu Odysea z Trojské války (vracel se 10 let) domů do Itálie za ženou Penelopou

• lyrika - **Sappho** - **Invokace Afrodité** (Modlitba k Afrodité)

- **Anakreon** - **Anakreonská lyrika** - ženy, víno, zpěv =

= oslavuje radosti života

• bajky - **Esop**

KLASICKÉ (ATTICKÉ) OBDOBÍ

• 5. - 4. st. př. n. l.

• nejdůležitější období

- rodila se demokracie, rozkvět řecka

• vznik dramatu

- městské Dionýsie (Dionýsos - bůh vína, plodnosti)

- dithyramb - píseň spívaná sborem k oslavě bohů s

improvizovaným příběhem

→ Thespie - přidal 1. herce → dialog mezi hercem

a vedoucím sboru = zárodek dramatu

- herci = jen muži - ženy s maskami, museli nosit podpadky

- představení přes den

- drama velmi jednoduché

- Aristoteles - v díle Poetika přišel se „základou tří

jednot“ = jednotu místa, času a děje např. jen v jednom městě, nastává se rozjetí jen jednoho příběhu

- 5 částí - původce = Aristoteles

- expozice

- kolize

- krize

- peripetie

- katastrofa

TRAGÉDIE

• **Aischylos** - zavedl 2. herce (1. a 2. herec + sbor)

- drama **Oresteia**

• **Sofoklés** - zavedl 3. herce (3 herci + sbor)

- boj s bohy již není vždy předem prohraný

- princip **deus ex machina** = když už konflikt

vypadá neresitelně, ^(nejdříve socha, potom zlově) spustí se boh, který konflikt

chytře vyřeší

- **Antigona**

- **Oidipus král**

- **Elektra**

• **Euripidés** - **deus ex machina**

- řeší více psychiku postav - **psychologie**

postav - ovlivňuje činy postav

- **Orestes**

- **Médeia**

KOMEDIE

• **Aristofanes** - **Lysistraté**

- **Žalby** (o podsvětí)

DĚJEPÍSECTVÍ

- Herodotos - otec dějepisu - domyšlí
- Thúkydés - otec kritického (vědeckého) dějepisu
  - studium a citace pramenů
  - Dějiny Peloponéské války

ŘEČNICTVÍ

- Demosthénés (kritizoval vládu Filipa II.)
  - filipika = útočná řeč, polemika

FILOZOFIE

- Sokratés
- Platón (žák Sokratés, sepsal jeho dialogy)
  - autor Ústavy - vládnout by měli filozofové
- Aristotelés (žák Platóna)
  - učitel Alexandra Makedonského
  - díla
    - poetika
    - Rétorika - řečnictví
    - mimesis - literatura by měla zobrazovat skutečnost
      - zobrazení skutečnosti

HELENISTICKÉ OBDOBÍ

• úpadek literatury

• **kukolická poezie** (= pastýřská poezie)

- poezie čerpající náměty z přírody, života venkování

- **idylická poezie** - pozitivní, nekomplikovaná, ideální

ŘÍM

- pol. 3. st. př. n. l. - 1. st. n. l.

• navazoval na Řecko

→ Antika se dostala do Evropy (byli např. i v Anglii)

KOMEDIE

• **Plautus**

- zpěvné dráma (dnes něco jako opereta)

- **otrok** - vynalézavý, prohnáný

- dílo:

- **Lisák Pseudonius** (zamilovaný pár, otrokyně lichváře má být prodána → Pseudonius chce otrokyni vykoupit)

- **Komedie o hrnci** (Euklio)

TRAGÉDIE

Seneca

- vychovával císaře Nera
- hrůza, strach, vášnivé city v dramatech
- zavedení v vraždy „příímým přenosu“ na jevišti

ŘEČNICTVÍ

Cicero - ideální řečník - jaký by měl být

DĚJEPISECTVÍ

Titus Livius - podobný Hérodotovi -> nepřesné, ale jsou „umělecké“

Julius Caesar - Zápisky o válce galské

Tacitus - významné osobnosti své doby a jejich charakter nezkrášloval

POEZIE

Catullus - milostná poezie

- čerpal ze svých vlastních zkušeností => silně subjektivní

- „Nenávidím a miluji“ = „Odi et amo“ = rozporuplné city

Vergilius - epos ^{považován za zakladatele římské} Aeneis - římský hrdina z Trojské války - podobné

dílo jako Odyssea

- Zpěvy rolnické

- zpěvy pastýřské

• **Horatius** - básnická teorie

• **Ovidius** - byl vyhán z Říma - cca 10 let → **Žalozpěvy**

- **Listy Heroin** (hrdinů) fiktivní dopisy žen svým manželům

- **Umění milovat** - rady mužů a ženám, jak najít a udržet si lásku

- **Proměny** (=Metamorfózy) - cca 250 povídek

- **Pigmalión** → inspirace pro G.B. Shaw = **Pigmalion** ⇔

⇒ **My fair lady** (Liza, prof. Higgins)

Středověk

Literatura středověku v Evropě

- křesťanství – 313 se stalo státním náboženstvím
- trojí lid: duchovní, páni, poddaní
- ideály: Bůh, rytíř, poustevník, mučedník, světec
- centra vzdělanosti: kláštery, univerzity
- lidé se dozvídali o Bohu od duchovních autorit
- filosofie
  - patristika (do 800)
    - patristik = církevní otec (autorita)
    - sv. Augustín
    - kritizoval antiku, ustanovil kodex
  - scholastika (800–1500)
    - Tomáš Akvinský
    - obrana církevních dogmat
- znaky středověké literatury
  - umělecká hodnota
  - vzdělávací a výchovná funkce
  - veršovaná forma
  - anonymní a skromní autoři
  - neoriginalita děl
  - normativnost děl
  - složitá symbolika
    - anagram = přesmyčka
    - akrostich = báseň, v níž počáteční písmena, slabiky nebo slova každého verše nebo sloky tvoří slovo, jméno nebo větu
- hrdinská a rytířská epika
  - hrdinská 8.–12. století, rytířská od 12. století
  - ságy – severské
    - sbírka Edda
  - byliny – ruské, bohatýři
  - junácké písně – jih
  - dumy – ukrajinské, kozáci
  - chanson de geste = píseň o činu
  - veršované hrdinské eposy
    - Beowulf – Anglie
    - Píseň o Rolandovi – Francie
      - družina Karla Velikého
      - roh Olifant
    - Píseň o Cidovi – Španělsko
    - Píseň o Nibelunzích – Německo (inspiroval se Tolkien)
    - Slovo o pluku Igorově – Rusko (inspiroval se F. L. Čelakovský)
    - Tristan a Izolda – Francie (inspiroval se Richard Wagner)
    - kulatý stůl krále Artuše – Francie (bretonský cyklus, inspirován Kelty, inspiroval se Richard Wagner)
    - Alexandreis – Gualter Castellionský (latinský text, příběhy o Alexandru Velikém)

- dvorská lyrika
  - od konce 12. století
  - kurtoazie = dvornost
  - platonická láska
  - žakéř = potulný hudebník
  - trubadúři (jih Francie), truvéři (sever Francie), minnesängři (Německo)
  - pastorela = pastýřská milostná báseň
  - epistola = básnický list
  - alba = jitrní píseň, loučení milenců za úsvitu (svítáníčko)

Literatura středověku v Čechách a na Moravě

- staroslověnská literatura
  - Velkomoravská říše – kníže Rastislav
    - Michal III. k nám poslal východní věrozvěsty
    - omezení vlivu ze západu
    - srozumitelný jazyk
  - Konstantin a Metoděj
    - přišli 863
    - jazyk – staroslověnština
    - písmo – hlaholice
  - papež Mikuláš I. pozval věrozvěsty do Říma kvůli nepovolenému jazyku
    - papež Hadrián II. staroslověnštinu povolil
  - Sázavský klášter – opatem byl sv. Prokop
  - Emauzský klášter – založil Karel IV.
  - Proglas = Konstantinova předmluva k evangeliu
  - Život sv. Konstantina – sv. Kliment Ochridský
  - Život sv. Metoděje – Gorazd
  - Legenda o sv. Ludmile
  - Legenda o sv. Václavu
- latinská literatura
  - Život a umučení sv. Václava a jeho babičky sv. Ludmily (tzv. Kristiánova legenda)
  - legendy o sv. Vojtěchovi
  - legendy o sv. Prokopovi
  - Legenda aurea – Jakub de Voragine
  - Kosmas – Česká kronika
  - Kosmovi pokračovatelé
    - Mnich sázavský – slovanská liturgie
    - Petr Žitavský – Zbraslavská kronika
- česká literatura (počátky)
  - bohemika, bohemismy, glosy (přípisky = poznámky/překlad)
  - duchovní písně: Hospodine, pomiluj ny
  - Karel IV.
  - 1348 Karlova univerzita (fakulta artistická/filosofická, lékařská, právnická, teologická)
  - 7 svobodných umění (gramatika, rétorika, dialektika, aritmetika, geometrie, astronomie a hudba)
  - legendy
    - Legenda o sv. Kateřině
    - Legenda o sv. Prokopovi
  - drama
    - pašijové hry z lidovými úpravami
    - hry později vykázaný z kostelů
    - Mastičkář

- žakovská (vagantská) poezie
  - Píseň veselé chudiny
  - Podkoní a žák
  - makarónské verše = kombinace jazyků
- sociální satira
  - Hradecký rukopis (11 skladeb)
    - Desatero kázanie božie
    - Satiry o remeslnícih a konšelích
    - Bajka o lišce a džbánu
- kronikářství
  - Vita Caroli (latinsky)
  - plural maiestaticus
- nauková literatura
  - Bartoloměj z Chlumce, řečený Klaret
- písňová tvorba = dvorská lyrika

Renesance #1

Úvod

- 14.–16. století
- vznik na přelomu 13. a 14. století v bohatých městech severní Itálie (Firence, Benátky)
- díky vzkvétajícímu obchodu
- bohaté měšťanstvo se stalo největší společenskou silou
- bohatí obchodníci se stali mecenáši umělcům, podporovali studium římské a řecké minulosti
- šíření zejména do Anglie, Španělska, Německa, Francie a střední Evropy
- přírodní a astronomické objevy
- důvěra ve vědecké zkoumání a v lidský rozum
- zámořské plavby, geografické objevy
- knihtisk – Johannes Gutenberg (1450)
  - tisky do roku 1500 = prvotisky (inkunábule)
- snahy o reformaci církve – Martin Luther
- inspirace antickou kulturou (starověké Řecko, Řím)
- renesance = znovuzrození antického umění
- antropocentrismus = člověk ve středu pozornosti
- světská témata (sekularizace umění)
- racionalismus = rozumový přístup k věcem
- humanismus
  - zásada „ad fontes“ = „k pramenům“ (zkoumání starých rukopisů)
- renesanční člověk = zdatný ve všech směrech
- nové žánry: novela, sonet
- filologie = studium klasických jazyků
- nacionalizace umění (literatura ve vlastním jazyce)
- individualismus
- heliocentrismus = planety obíhají kolem Slunce

Významná jména mimo oblast literatury

- Michelangelo Buonarroti – sochař, malíř i architekt pozdní renesance (kupole chrámu sv. Petra, fresky v Sixtinské kapli, socha Davida, Mojžíše, sousoší Piety, náhrobky Mediceů)
- Leonardo da Vinci – všestranný génius (Dáma s hranostajem, Poslední večeře, Mona Lisa)
- Rafael Santi – italský architekt a malíř (obraz Madony sixtinské, podílel se na chrámu sv. Petra)
- Tizian – benátský malíř (Venuše urbinská, Danaé)
- Hieronymus Bosch – nizozemský malíř přelomu středověku a renesance (Zahrada pozemských rozkoší)
- Giovanni Pierluigi da Palestrina – italský skladatel (Missa Papape Marcelli)
- Mikuláš Koperník, Galileo Galilei – astronomie

Itálie

- Dante Alighieri
  - 20 let ve vyhnanství
  - středověký autor, předznamenává renesanční citění člověka
  - **Božská komedie**
    - duchovní epos, byl psán 15 let ve vyhnanství
    - toskánský dialekt
    - láska a stesk po Beatrici, která jako mladá dívka umřela (ideál, božská dokonalost)
    - Peklo (9 kruhů, provází Vergilius) → Očistec (hora, provází V.) → Ráj (na vrcholu hory, provází Beatrice)
    - trichotomie → 3 oddíly, v každé části 3 zpěvů (= tercíny), básníka ohrožují 3 šelmy
    - šifrovaná kritika doby a společnosti
    - komedie = příběh o spáse duše
    - božská = hledání Boha
    - děj
      - temný hvozd
      - 3 šelmy = 3 neřesti – lev, pardál, vlčice = pýcha, smyslnost, lakomství
      - 9 kruhů pekla: předpekli – pohané, 2. kruh – smilníci, 7. kruh – násilníci a vražedci, 9. kruh – zrádci a Lucifer
      - 7 kruhů očistce = 7 hlavních hříchů
  - Nový život = sbírka milostné poezie věnovaná Beatrice
- Francesco Petrarca
  - otec humanismu
  - filolog
  - více renesanční než Dante
  - **Sonety Lauře**
    - platonická láska = jeho múza
    - ona vdaná, on zasnoubený
    - Lauřina fyzická krása
    - dva celky
      - Za Lauřina života
      - Po Lauřině smrti
    - sonet – 14 veršů, italský sonet → 4 + 4 + 3 + 3
- Giovanni Boccaccio
  - **Dekameron**
    - cyklus sta novel, jedno ze zakladatelských děl světové renesance, „kniha krve a rozkoše“
    - rámcová novela
    - film – P. P. Pasolini
  - **Život Dantův** – životopis Danta Alighieriho
- Niccolo Machiavelli
  - žil ve vyhnanství
  - **Vladař**
    - politický traktát o absolutistické monarchii
    - aspekty vlády
    - machiavelismus = zásada „účel světí prostředky“
    - traktát = odborné pojednání
  - **Mandragora** = komedie, ostrá společenská satira

Francie

- François Villon
  - první prokletý básník
  - rozsudek trestu smrti, vyhnanství
  - **Odkaz** = Malý testament – sbírka básní ironického a satirického obsahu
  - **Závěť** = Velký testament
    - vysmívá se společnosti i sobě samému
    - forma francouzské balady
      - 4 sloky
        - 1.–3. sloka: 7–12 veršů
        - 4. sloka: poloviční počet veršů = poslání (shrnuje baladu)
      - oxymóron, refrén
- François Rabelais
  - **Gargantua a Pantagruel**
    - dva obři, otec a syn
    - společenská a církevní satira
    - dílo se setkalo s velkou kritikou, bylo veřejně odsouzeno
- Michel de Montaigne
  - zakladatel žánru esej
  - **Eseje**
    - třídílný soubor volných úvah o životě, výchově, lásce, přátelích, zvycích a dalších tématech
    - v centru pozornosti je především sám autor

Španělsko

- námořní velmoc a koloniální říše
- nejmocnější stát západní Evropy
- stálý vliv katolické církve, inkvizice
- jezuitský řád – založil Ignác z Loyoly, mužský řád, misijní činnost, podpora vědy a vzdělávání
- 16. a 17. století = „zlatý věk“
- rytířský román – dějová složka, fantastický svět
- pikareskní román – raná forma dobrodružného románu, hlavní postavou je šibal, šejdíř, prochází službou u mnoha pánů, potuluje se z místa na místo (= satira společnosti)
- Miguel de Cervantes Saavedra
  - **Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha**
    - satira na rytířské romány
    - kůň Rocinanta
    - zbrojnoš Sancho Panza (slíbil mu ostrov)
    - princezna Dulcinea z Tobosa
    - boj s větrnými mlýny (obry)
- Lope de Vega
  - divadelní teoretik a nejvýznamnější dramatik „zlatého věku“
  - zavrhl pravidlo tří jednot a klasické rozlišování tragédie a komedie
  - španělská komedie = jakékoliv drama, v němž se mísila komika s tragikou, které bylo veršované a rozdělené do tří aktů
  - komedie pláště a dýky (dle tehdejšího oblečení šlechticů a měšťanů) – dynamický děj, intriky, citové a morální konflikty, rodinná čest, láska a žárlivost
  - **Fuente Ovejuna** (Ovčí pramen)
    - španělská vesnice povstane proti tyranovi, místnímu komturovi, a zabije ho
    - místo jména pachatele odpovídá každý Fuente Ovejuna

Český humanismus

- 2. polovina 15. století, rok 1620
- vliv reformace na společnost (rozdělení) a kulturu (zpomalení vývoje)
- církev už není největší autoritou
- antropocentrismus
- demokratizace literatury
- naučné a odborné texty
- chybí milostné a erotické texty
- dvě větve literatury
  - latinská
  - česká – často překlady latinských textů, zlatý věk českého jazyka
- Hynek z Poděbrad – překlad 11 novel Dekameronu, autor milostných skladeb (Májový sen, ...)

Latinská větev

- Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic – traktáty, kritický vůči českému národu a češtině
- Jan Campanus Vodňanský – autor českých dějin, rektor vysokého učení pražského

Česká větev (národní humanismus)

- Řehoř Hrubý z Jelení
  - překladatel
  - přítel Viktorína Kornela ze Všehrd
  - přeložil Chvály bláznovství Erasma Rotterdamského
- Viktorín Kornel ze Všehrd
  - překladatel, přítel Hasištejnského
  - zformuloval program českého humanismu (význam překládání do češtiny kvůli demokratizaci literatury)
  - propagoval český jazyk (chtěl ho dostat na úroveň latiny)
  - „Předmluva“ – u překladu spisu Jana Zlatoústého (Knihy o napravení padlého)
  - Knihy devatery – kritika šlechty
- Beneš Optál, Petr Gzel – Náměšťská mluvnice (Gramatika česká)
  - inspirovali se u Václava Filomata
- Jan Blahoslav
  - Slabikář (autor 1. slabikáře i slova slabikář)
  - Šamotulský kancionál
  - Filipika proti misomusům (nepřátelům vědy a umění)
  - překlad Nového zákona (pracoval s řeckým originálem)
  - Gramatika česká – náhrada Náměšťské mluvnice
- Bible kralická
  - překlad Jednoty bratrské – nepovolená (tiskla se tajně)
  - překlad z původních jazyků (hebrejšтина, aramejšтина)
  - 1. vydání = Šestidílka – 6 svazků
  - obsahovala poznámky k textu
  - vzor spisovné češtiny

- Daniel Adam z Veleslavína
  - tiskař a nakladatel
  - zeť Melantricha, zdědil po něm velké nakladatelství
  - opatřoval knihy předmluvami → vzor spisovné češtiny
  - doba Veleslavínská = zlatý věk české literatury
  - slovník čtyř jazyků – latina, řečtina, němčina, čeština (kvadralingvis)
  - Kalendář historický – nejvýznamnější události ke každému roku (něco jako kronika)
- Václav Hájek z Libočan
  - Kronika česká – vypravěčský styl, něco jako historický román
- cestopisci
  - Jan Hasištejnský z Lobkovic
  - Martin Kabátník
  - Oldřich Prefát z Vlkanova
  - Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic
  - Václav Vratislav z Mitrovic
- Karel starší ze Žerotína – jeho přítel Komenský pobýval na Karlově sídle
- kramářské písně
- knížky lidového čtení
  - Frantova práva = prozaická satira všech dobových problémů
    - autorem je údajně plzeňský lékař Jan Franta
    - příkazuje se opak toho, co se sluší
    - zvláště populární byly předpisy cechu pijanského a rošťáckého
  - Historie o bratru Janu Palečkovi – příběhy šaška krále Jiřího z Poděbrad
  - příběhy o Enšpíglovi, Faustovi, ...
  - V. M. Kramerius – Česká expedice

Baroko

- polovina 16. století – polovina 18. století
- severní Itálie
- protireformace
- rozkoly mezi katolíky a protestanty (bitva na Bílé hoře, 30letá válka)
- tridentský koncil – řešení otázky protestanství
- inkvizice
- jezuitský řád (1540 – Ignác z Loyoly)
- kultury svatých, poutní místa
- rysy
  - ohromování, působení na smyslovou stránku
  - citová složka převládá nad racionální
  - vlastní nitro, duše člověka
  - expresivita, dynamičnost, dramatičnost
  - mystičnost, kontrast
- žánry: legendy, duchovní písně, náboženské traktáty, náboženská lyrika, kázání (homiletika/homilie)
- chiliasmus – víra v brzký poslední soud
- eschatologie – víra v posmrtný život

Evropské baroko

- Pedro Calderón de la Barca – španělské barokní drama
  - Život je sen (divadelní hra)
- John Milton – duchovní eposy
  - Ztracený ráj
  - Ráj opět nabyty
- Hans Jacob Cristoffel von Grimmelshausen
  - Dobrodružný Simplicius Simplicissimus (začátek 30leté války očima dítěte, pikareskní román – hrdina cestuje)
- John Donne
  - Komu zvoní hrana (inspiroval se Hemingway)
- Terezie z Avily
  - ježíšovská lyrika – vyjádření lásky k Ježíšovi, milostný vztah s ním

České baroko

- 1620–1750
- po bitvě na Bílé hoře se k moci dostávají katoličtí Habsburkové
- puristé = odpůrci přejímání slov z jiných jazyků (vytvářeli proto nová slova, často doslovným překladem)

Exulantská větev (protestanté, jednota bratrská)

- Jan Amos Komenský
  - v mládí osiřel, vyrůstal u tety, studoval teologii v Německu
  - poslední biskup jednoty bratrské
  - pacifista

1. období
  - po bitvě na Bílé hoře se musel skrývat (u Karla staršího ze Žerotína)
  - smrt manželky a obou synů
  - spisy náboženského a filozofického obsahu
  - útěšné spisy – Truchlivý, Listové do nebe
  - Labyrint světa a Ráj srdce – poutník prochází světem (městem), aby si vybral povolání, je doprovázen Všezvědem Všudybudem a Mámením, dostává uzdu a brýle mámení, nakonec se uzavírá do ráje svého srdce, k Bohu
2. období
  - emigrace do polského Lešna
  - pobyt v Anglii, Nizozemsku, modernizace školství ve Švédsku
  - didaktika = teorie popisující, jak se má učit
  - Didaktika – český návrh školské soustavy, koncept latinské Velké didaktiky
  - Velká didaktika – první systematické dílo o výchově a vzdělávání (lat.)
  - Informatorium školy mateřské
  - Dveře jazyků otevřené
3. období
  - Vestfálský mír nadobro znemožnil návrat do vlasti
  - smrt druhé manželky
  - Lešno vypáleno – slovník Poklad jazyka českého zničen
  - bratrský archiv, tiskárna i veškerý majetek Komenského shořel také
  - Komenský odchází do Amsterodamu
  - plodné období
  - Kšaft umírající matky jednoty bratrské (kšaft = závěť) – jinotajné dílo povzbuzující církev odsouzenou k zániku
  - Svět v obrazech (Orbis pictus)
  - Všeobecné porada o nápravě věcí lidských – utopické dílo o Vševědě (pansofii), tedy univerzální vědě, která by obsáhla veškeré lidské vědění té doby (včetně víry) → mír
  - Předchůdce vševědy

Domácí větev (katolíci)

- Antonín Koniáš
  - Klíč – seznam zakázané literatury

Poezie

- Adam Václav Michna z Otradovic
  - jihočeský varhaník, učitel a skladatel
  - velmi oblíbený, optimistické a srozumitelné texty s přírodní tematikou
  - Česká mariánská muzika
    - Chtíc, aby spal
  - Loutna česká
- Bedřich Bridel
  - jezuitský kněz, profesor, méně srozumitelné texty, spíše pesimistické
  - Co Bůh? Člověk? – dílo plné kontrastů mezi Bohem a člověkem
  - Život svatého Ivana, prvního v Čechách poustevníka (poustevník = moudrý muž žijící asketickým životem na samotě)

Próza

- Bohuslav Balbín
  - jezuitský kněz a učitel
  - jeho vášní byly české dějiny
  - Rozmanitosti z historie Království českého
  - Učené Čechy – první soupis autorů té doby
  - Obrana jazyka slovanského, zvláště českého – obhajoba češtiny, psána latinsky
  - je autorem životopisu Jana Nepomuckého

Kazatelství (homiletika)

- velký posun
- používání metafor, intonace, podobenství a alegorie

Klasicismus, osvícenství

Klasicismus

- vznikl ve Francii v polovině 17. století (za vlády Ludvíka XIV.)
- trval během 17. a 18. století
- napodoboval formy antického umění
- vyznačoval se pevným systémem estetických pravidel a norem dle klasického vzoru
- empír = vrcholná forma klasicismu (zejména za Napoleonova císařství, 1. polovina 19. století)
- rysy klasicismu
  - návaznost na odkaz antiky
  - racionalismus (filosof René Descartes: „myslím, tedy jsem“), jediná jistota v životě jsme my sami
  - rozumová kázeň a střídmost
  - měřítkem krásy je pravda a rozumovost
  - podřízenost soukromých cílů zájmům veřejnosti, společenské normy jsou důležitější než tužby jedince
  - pevně stanovená estetická pravidla a předpisy
  - uniformita (jednotnost) děl
  - symetrie, řád, matematická přesnost
  - díla jsou jasná a srozumitelná
- literární salony – hodnocení umění, určování literárního vkusu a veřejného mínění
- literární akademie – závazné normy děl
- Nicolas Boileau: Umění básnické – rozdělil literaturu na vysokou a nízkou
  - vysoká – vyšší styl, aristokracie, antické náměty, zásada 3 jednot, rozum; tragédie, eposy, ódy, hymny, (filosofické spisy)
  - nízká – nižší styl, měšťané, každodenní náměty, emoce; komedie, pohádka, povídka, **román**, novela, bajka, píseň

Vysoká literatura

- Pierre Corneille – Cid (tragédie; Rodrigo + Chiméra)
- Jean Racine – Faidra (drama; důraz na psychologii postav)

Nízká literatura

- bajky
  - Jean de la Fontaine – Bajky
  - Ivan Krylov – Bajky
- François de La Rochefoucauld – Maximy (sbírka aforismů; aforismus = stručná, vtipná, originální myšlenka – ironická, satirická)
- komedie dell'arte
  - polovina 16. století – 18. století
  - italská herci, vznik z karnevalu
  - improvizace, masky, pevné typy; živá a spádová hra; komické prvky, zpěv, tanec, ...
  - pouze dějová osnova – reakce diváků
  - pevné typy
    - komické
      - staří páni
        - pantalone – červený kostým, maska, lakomý, chlípový, bohatý, otec jednoho z milenců, chce získat mladší ženu, sluhové si z něj dělají legraci
        - dottore – černý kostým, maska, právník/lékař, chvástá se
      - sluhové
        - harlekýn – kostkovaný/pruhovaný oblek, maska, mazaný a zlomyslný, miluje kolombínu
        - kolombína – služka, stará se o dceru (pomáhá jí v lásce), intrikářka
    - nekomické
      - milovníci – bez masky; složitá, strojená řeč
  - inspiroval se jí i Molière
- Carlo Goldoni – asi 200 komedií
  - snažil se oživit upadající komedii
  - odklon od pevných typů, improvizace, masek
  - Poprask na laguně
  - Sluha dvou pánů
- Molière
  - vlastním jménem Jean-Baptiste Poquelin (přezdívku si zvolil proto, aby svým rodičům nedělal hanbu)
  - herec, spisovatel frašek a komedií, režisér
  - založil Slavné divadlo, které však nebylo úspěšné, dostal se do vězení pro dlužníky
  - stal se kočovníkem
  - později byl přijat do královských služeb a stal se ředitelem královského divadla v Paříži
  - 33 her – charakterové hry (ukazuje na záporné vlastnosti a kritizuje je)
  - inspiroval se u Plauta (Komedie o hrnci)
  - Tartuffe neboli Podvodník
  - Lakomec
  - Misanthrop – člověk, který nemá rád lidi
  - Zdravý nemocný – hypochondr Argan
  - Škola žen, Škola mužů

Osvícenství

- období Voltairovo, vznik a rozvoj **románu**
- vychází z renesance – vyhocení, prohloubení
- individualismus, světské myšlení
- racionalita, všemu vládne rozum
- jedná se o myšlenkový směr (podobně jako humanismus v období renesance)
- rysy
  - proti absolutismu, církvi a konzervatismu obecně
  - kult rozumu, víra v neustálý pokrok (optimismus)
  - osvícenci vyznávali svobodu a rovnoprávnost všech občanů
  - rozvoj vědy, důraz na výchovu a školství
- Charles Louis de Secondat Montesquieu – Duch zákonů (o racionalistickém pojetí společnosti)
- Voltaire
  - vlastním jménem François-Marie Arouet
  - v dílech se postavil proti fanatismu, bezpráví, církvi a absolutistické monarchii
  - Candide neboli Optimismus
- projekt Encyklopedie
  - 1752–1772
  - otcové projektu: d'Alambert, Diderot
  - 17 svazků textu, 11 svazků doprovodných ilustrací
  - vědecký protipól bible
- Denis Diderot
  - Jeptiška – antiklerikální epistolární román
  - Jakub Fatalista a jeho pán – román o 6 vypravěčích, byl inspirací pro Milana Kunderu
- Danie Defoe – anglický spisovatel
  - Robinson Crusoe – osudy trosečníka, který 28 let obývá pustý ostrov (ich forma, štěstí v neštěstí, osud)
- Jonathan Swift – irský spisovatel
  - Skromný návrh
  - Gulliverovy cesty (4 části – Liliputi, obři, létající ostrov Laputa (filosofové), chytří koni Hajnanimové)
- Henry Fielding
  - premiérem byl Robert Walpole
  - 1. pátrací oddíl (kriminální)
  - Tom Jones, příběh nalezence
- Laurence Sterne
  - experimentální román Život a názory blahorodého Tristrama Shandyho